

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α1

Να δώσετε το περιεχόμενο των ακόλουθων όρων:

- α. Αγροτική μεταρρύθμιση
- β. Κίνημα στο Γουδί
- γ. Συνθήκη των Σεβρών (28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1920).

Μονάδες 15

ΘΕΜΑ Α2

Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις που ακολουθούν, γράφοντας στο τετράδιό σας τη λέξη **Σωστό** ή **Λάθος** δίπλα στο γράμμα που αντιστοιχεί στην κάθε πρόταση:

- α. Η πολιτική και κοινωνική επιρροή των σοσιαλιστικών ομάδων και των εργατικών ομαδοποιήσεων, στο τέλος του 19ου αιώνα, ήταν σαφώς μεγαλύτερη στην Ελλάδα από εκείνη που άσκησαν αντίστοιχα κινήματα σε βιομηχανικές χώρες της Δύσης αλλά και σε βαλκανικές.
- β. Στο τέλος του 1904 έληξε η περίοδος της Γενικής Συνέλευσης (στην Κρήτη) και προκηρύχθηκαν εκλογές για την ανάδειξη 64 βουλευτών.
- γ. Με βάση το άρθρο 11 της Σύμβασης της Λοζάνης ιδρύθηκε η Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής με έδρα την Κωνσταντινούπολη.
- δ. Το Μάιο του 1927 ιδρύθηκε η Τράπεζα της Ελλάδος, η οποία άρχισε τη λειτουργία της ένα χρόνο αργότερα.
- ε. Μετά τη διάλυση της ΕΑΠ, το 1930, τα χρέη των αγροτών προσφύγων ανέλαβε να εισπράξει η Εθνική Τράπεζα.

Μονάδες 10

ΘΕΜΑ Β1

Να αναφερθείτε: **α)** στην οργάνωση των ελληνικών πολιτικών κομμάτων, σε επίπεδο ηγεσίας, κατά το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα (μονάδες 7) και **β)** στους λόγους για τους οποίους δεν προέκυψαν ταξικά κόμματα στην Ελλάδα, κατά την ίδια περίοδο. (μονάδες 6)

Μονάδες 13

ΘΕΜΑ Β2

Να αναφερθείτε: **α)** στις ενέργειες του Μητροπολίτη Τραπεζούντας Χρύσανθου για το ποντιακό ζήτημα, κατά το συνέδριο Ειρήνης (1918-1919) στο Παρίσι (μονάδες 6) και **β)** στις ενέργειες του Μητροπολίτη Αμάσειας Γερμανού Καραβαγγέλη, κατά το 1921, για το ίδιο ζήτημα. (μονάδες 6)

Μονάδες 12

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1

Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από τα κείμενα που σας δίνονται, να αναφερθείτε:

- α) στις εκλογικές αναμετρήσεις του Νοεμβρίου 1910 (αμέσως μετά την παραίτηση Δραγούμη) και του Μαρτίου του 1912, καθώς και στον συσχετισμό των πολιτικών δυνάμεων που προέκυψαν από αυτές (μονάδες 15) και
- β) στη στάση του Βενιζέλου ως πρωθυπουργού της Ελλάδας στο Κρητικό ζήτημα μέχρι και τις 12 Οκτωβρίου 1912. (μονάδες 10)

Μονάδες 25

ΚΕΙΜΕΝΟ Α

[...] Στις 6 Οκτωβρίου [1910] ορκίσθηκε η κυβέρνηση υπό τον Ελευθέριο Βενιζέλο, ο οποίος ανέλαβε και τα υπουργεία των Στρατιωτικών και των Ναυτικών [...] Στις 8 Οκτωβρίου, ο πρωθυπουργός ανέπτυξε στο κοινοβούλιο τις βασικές κυβερνητικές θέσεις. [...] Όταν [...] στις 9 Οκτωβρίου ολοκληρώθηκε η συζήτηση γύρω από τις προγραμματικές δηλώσεις της κυβερνήσεως, [...] ο νέος πρωθυπουργός έσπευσε να επιζητήσει την ψήφο εμπιστοσύνης [...]. Όταν διαπιστώθηκε η έλλειψη απαρτίας* [...] ο Βενιζέλος υπέβαλε στο βασιλιά την παραίτησή του και εισηγήθηκε [...] τη διάλυση του σώματος. [...] Και ο Γεώργιος Α', διαισθανόμενος το εντεινόμενο λαϊκό ρεύμα υπέρ του Βενιζέλου δε δίστασε να δεχθεί την εισήγηση του πρωθυπουργού. Στις 12 Οκτωβρίου δημοσιεύτηκε [...] η προκήρυξη νέων εκλογών [...]. Η πρωτοβουλία του ανώτατου άρχοντα προκάλεσε τη ζωνρή αντίδραση των παλαιών κομμάτων. Ο Γ. Θεοτόκης, ο Δ. Ράλλης και ο Κ. Μαυρομιχάλης, επικεφαλής των τριών ισχυρότερων κομματικών σχηματισμών, αποφάσισαν να καταγγείλουν τη βίαιη διάλυση της βουλής και να απόσχουν από την επικείμενη εκλογική αναμέτρηση. Η ερμηνεία της δραματικής αποφάσεως των τριών ηγετών ήταν εντούτοις στην ουσία συνυφασμένη λιγότερο με την καταγγελία της βασιλικής πρωτοβουλίας και περισσότερο με τη συνειδητοποίηση του πολιτικού αδιεξόδου όπου είχαν περιπέσει [...] Έτσι σε θέση αδυναμίας, η ηγεσία του παλαιού πολιτικού κόσμου κατέφυγε στο μέτρο της αποχής, με την ελπίδα ότι στο άμεσο μέλλον θα ήταν δυνατό να επιχειρήσει την τελική αναμέτρηση σε πεδίο περισσότερο πρόσφορο. Διερωτάται κανείς αν ο παλιός πολιτικός κόσμος είχε καταστεί ανίκανος να σταθμίσει τη βαρύτητα των νέων καθοριστικών παραγόντων της ελληνικής δημόσιας ζωής ή αν είχε εναποθέσει τις ελπίδες του στην πιθανή φθορά της νέας κυβερνήσεως.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΔ': *Νεώτερος Ελληνισμός από το 1881 ως το 1913*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2000², σ. 273-274.

*απαρτία: ο αριθμός στη σύνθεση μελών (συνέλευσης, συμβουλίου κλπ που απαιτείται, προκειμένου να θεωρηθεί έγκυρη μια συνεδρίαση ή το αποτέλεσμά της.

ΚΕΙΜΕΝΟ Β

[...] Ο Βενιζέλος και οι Φιλελεύθεροι και πάλι θριάμβευσαν. [εκλογές Μαρτίου 1912] [...] Τα παλιά κόμματα, τα οποία είχαν απόσχει στις εκλογές [Νοέμβριος 1910], τώρα κατόρθωσαν να αναδείξουν βουλευτές μόνο εκεί όπου αποδεδειγμένα οι υποψήφιοί τους ήταν προσωπικότητες πρώτου μεγέθους. Και πάλι, όμως, πολλοί αρχηγοί μόλις και μετά βίας πέτυχαν να εκλεγούν, ενώ άλλοι, όπως ο Δ. Ράλλης και ο Α. Ζαΐμης, κατάφεραν να καταλάβουν κάποια έδρα στη νέα Βουλή μόνο σε αναπληρωματικές εκλογές, σε άλλες περιοχές. [...] Στη νέα Βουλή [...] άσκησαν την αντιπολίτευση οι παλιοί ηγέτες Γ. Θεοτόκης, Δ. Ράλλης, Κ. Μαυρομιχάλης και οι νέοι πολιτικοί ηγέτες Δ. Γούναρης, Π. Τσαλδάρης και λίγο αργότερα ο Ν. Δημητρακόπουλος.

Η Βουλή αυτής της περιόδου υπήρξε εκείνη που επί ημερών της η Ελλάδα θριάμβευσε, αν και άρχισε το έργο της κάτω από δραματικές, πραγματικά, συνθήκες, που είχε δημιουργήσει η τελευταία ανάφλεξη του Κρητικού Ζητήματος.

Η Κρήτη σκόπιμα είχε διενεργήσει εκλογές την ίδια μέρα με την Ελλάδα, με σκοπό να αποστείλει τους εκπροσώπους της στη νέα ελληνική Βουλή, αφού μετά το κίνημα των Νεότουρκων το νησί είχε κηρύξει την ένωση με την Ελλάδα. Μάλιστα, τα αποτελέσματα ήταν εντελώς διαφορετικά από αυτά στην Ελλάδα, καθώς το κόμμα του Ε. Βενιζέλου εξέλεξε μόνο 23 βουλευτές σε σύνολο 69. Η Τουρκία όμως παραμόνευε για να βρει αφορμή και να επιτεθεί εναντίον της Ελλάδας.

Ο Βενιζέλος, βλέποντας ότι δεν ήταν καιρός για πολεμικές περιπέτειες, αρνήθηκε κατηγορηματικά στους βουλευτές από την Κρήτη να εισέλθουν στην ελληνική Βουλή. [...] Η άρνηση αυτή δεν ήταν καθόλου εύκολη για τον παλιό αγωνιστή και επαναστάτη. Τέσσερις μέρες παρέμεινε κλεισμένος στο ξενοδοχείο «Φρύνη» του Παλαιού Φαλήρου, στο οποίο διέμενε.

Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ.5: 1882-1974, National Geographic, σ. 42.

ΘΕΜΑ Δ1

Αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από τον πίνακα και τα κείμενα που σας δίνονται, να παρουσιάσετε:

- α) τις επιπτώσεις από την άφιξη και την εγκατάσταση των προσφύγων στην εθνολογική σύσταση του πληθυσμού της Ελλάδας (μονάδες 13)
και
- β) τη συμβολή τους στην αγροτική οικονομία της χώρας. (μονάδες 12)

Μονάδες 25

ΚΕΙΜΕΝΟ Α

[...] Στη Θράκη, όπου ο ελληνικός πληθυσμός είχε υποστεί δραστική μείωση μετά τη βουλγαρική κατοχή το 1913, η εγκατάσταση των προσφύγων ήταν άμεση προτεραιότητα για το ελληνικό κράτος. Το 1924, το ελληνικό στοιχείο έφτασε το 62,1% του πληθυσμού, ενώ, τέσσερα χρόνια αργότερα ένας στους τρεις κατοίκους της Θράκης ήταν πρόσφυγας. [...] Όπως επισήμανε ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος σε λόγο του το 1929, «...δεν υπήρξε ποτέ εθνικόν ελληνικόν κράτος εξίσου μεγάλο, όπως αυτό το οποίον έχουμε σήμερα (...) και μάλιστα τόσον ομοιογενές».

Γιώργος Γιαννακόπουλος, «*Η Ελλάδα με τους πρόσφυγες*», στο *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ 1770-2000*, τ.7ος, Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2003, σ. 92.

ΚΕΙΜΕΝΟ Β

[...] Οι κυβερνήσεις [...] εκτελούν μεγάλα αγροοικονομικά και αρδευτικά έργα, κυρίως σε τρεις περιοχές, στις πεδιάδες των Σερρών, της Δράμας και της Θεσσαλονίκης: διευθετούν προς όφελος της γεωργίας κοίτες χειμάρρων και μεγάλων ποταμών, όπως του Αξιού, του Στρυμόνα κλπ., που με τις πλημμύρες τους νέκρωναν τις παρόχθιες γαίες σε μεγάλο βάθος, αποξηραίνουν λίμνες [...] και τις γαίες τις παραδίδουν σε ακτήμονες πρόσφυγες και γηγενείς. Ο Γερμανός Stephan Ronhart [...] γράφει «Σήμερα η Ελλάδα, αφότου δέχθηκε στο έδαφός της τα πλήθη των προσφύγων, περικλείει στα σύνορά της ένα σχεδόν απόλυτα ομογενή από άποψη γλώσσας και θρησκείας λαό 6.550.000 ψυχών». Και σε άλλο σημείο: «Ο ελληνισμός σώζοντας τους πρόσφυγές του από την καταστροφή και την εξουθένωση έσωσε ο ίδιος τον εαυτό του και ανορθώθηκε πάλιν ηθικά, ενώ σύγχρονα συναρμολόγησε σφικτά ολόκληρο τον εθνικό του κορμό [...]».

Απ. Βακαλόπουλος, *Νέα Ελληνική Ιστορία*, σ. 383-385 στο *Αξιολόγηση των μαθητών της Γ' τάξης του Εννιαίου Λυκείου στο μάθημα Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας*, τχ. Β, ΚΕΕ, Αθήνα 2000, σ. 205-206.

ΚΕΙΜΕΝΟ Γ

[...] Δόθηκε ιδιαίτερη ώθηση σε τομείς της γεωργίας, όπως η αμπελοργία και η μεταξοσκωληκοτροφία ιδιαίτερα στις περιοχές Αξιούπολης, Βέροιας, Έδεσσας, Αριδαίας, Φλώρινας, και στη ροδοκαλλιέργεια για ροδέλαιο στις περιοχές Έδεσσας, Βέροιας και Δράμας. Παράλληλα, οι πρόσφυγες [...] φύτεψαν αμπέλια αμερικανικής προέλευσης που δεν προσβάλλονταν από τη φυλλοξήρα. [...]

Ρ. Αλβανού, «Οι πρόσφυγες και η αγροτική επανάσταση του Μεσοπολέμου» στο *Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ*, Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, Οκτώβριος 2011, Αθήνα σ. 64.

ΠΙΝΑΚΑΣ

Παραγωγή δημητριακών, καπνού και βάμβακος
(σε χιλιάδες τόννους)

Έτος	Δημητριακά	Καπνός	Βαμβάκι
1921	624,8	23,3	3,8
1922	534,8	19,8	5,0
1923	602,3	37,8	8,0
1924	683,0	50,2	10,2
1925	708,7	60,8	10,5

(Πηγή: Foreign Office, 371: Annual reports on Greece, 1920-25 The Statesman's Year-Book, 1919-27.)

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΕ': Νεώτερος Ελληνισμός από το 1913 ως το 1941, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2000², σ. 297.

*Όλα τα κείμενα αποδόθηκαν σε μονοτονικό· διατηρήθηκε, όμως, η ορθογραφία τους.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α1

- α. Αγροτική μεταρρύθμιση: βλ. σχολ. εγχειρ., σελ. 42: «Οι ραγδαίες εξελίξεις... συνθήκες».
- β. Κίνημα στο Γουδί: βλ. σχολ. εγχειρ., σελ. 86: «Το 1909... Βουλής».
- γ. Συνθήκη των Σεβρών: βλ. σχολ. εγχειρ., σελ. 96: «Η Συνθήκη... πραγματικότητα» και σελ. 144: «Τον Ιούλιο... στην Ελλάδα».

ΘΕΜΑ Α2

- α. Λάθος
- β. Σωστό
- γ. Σωστό
- δ. Σωστό
- ε. Λάθος

ΘΕΜΑ Β1

- α. Βλ. σχολ. εγχειρ., σελ. 84: «Η οργάνωση... περιφέρειας»
- β. Βλ. σχολ. εγχειρ., σελ. 84: «Αντίθετα... πληθυσμού».

ΘΕΜΑ Β2

- α. Βλ. σχολ. εγχειρ., σελ. 251: «Η πρόταση... του λαού σας»
- β. Βλ. σχολ. εγχειρ., σελ. 252-253: «Παρά το... του ίδιου έτους».

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1

- α. Στις εκλογές της 8^{ης} Αυγούστου 1910 τα παλαιά κόμματα που συμμετείχαν ως συνασπισμός, κέρδισαν τις περισσότερες έδρες, βλ. σχολ. εγχειρ., σελ. 89: «Τα παλαιά κόμματα... εκσυγχρονιστές». Λίγες ημέρες αργότερα, στις 22 Αυγούστου, ιδρύθηκε από μέλη της Εθνοσυνέλευσης το Κόμμα των Φιλελευθέρων με ηγέτη τον Ελευθέριο Βενιζέλο.

Μετά την παραίτηση της Κυβέρνησης Δραγούμη στις 6 Οκτωβρίου, ο Βενιζέλος πήρε εντολή σχηματισμού κυβέρνησης, βλ. σχολ. εγχειρ., σελ. 90: «Ο Βενιζέλος...1910), στην οποία, μάλιστα, ανέλαβε και τα υπουργεία Στρατιωτικών και Ναυτικών. Στις 9 Οκτωβρίου, και αφού είχαν προηγηθεί οι προγραμματικές δηλώσεις της νέας κυβέρνησης, ο Βενιζέλος ζήτησε ψήφο εμπιστοσύνης. Η έλλειψη απαρτίας του σώματος οδήγησε τον πρωθυπουργό σε παραίτηση, ενώ, επιπλέον, εισηγήθηκε στον βασιλιά τη διάλυση της Βουλής. Ο Γεώργιος Α΄ αποδέχθηκε την εισήγηση του Βενιζέλου, καθώς αντιλαμβανόταν την εντεινόμενη δυναμική του νέου κόμματος, με αποτέλεσμα στις 12 Οκτωβρίου να προκηρυχθούν νέες εκλογές, βλ. σχολ. εγχειρ., σελ. 90: «Επειδή... εκλογών». Η κίνηση αυτή του βασιλιά ενόχλησε τα παλαιά κόμματα, βλ. σχολ. εγχειρ., σελ. 90: «Αυτό το... του 1910». Οι ηγέτες των τριών ισχυρότερων κομμάτων Γ.Θεοτόκης, Δ.Ράλλης και Κ.Μαυρομηχάλης κατήγγειλαν τη βίαιη διάλυση της Βουλής και αποφάσισαν να μη συμμετέχουν στις νέες εκλογές. Όπως σημειώνεται στο παράθεμα Α, η επιλογή αυτή δεν οφειλόταν τόσο στην επιθυμία να καταγγελθεί η παρέμβαση του βασιλιά, όσο στο γεγονός ότι οι παλαιοκομματικές ηγεσίες αντιλαμβάνονταν επίσης τη δυναμική του κόμματος των Φιλελευθέρων και έλπιζαν με την αποχή να μεταθέσουν την αναμέτρηση με το Βενιζέλο στο άμεσο μέλλον, εκμεταλλευόμενοι την πιθανή φθορά της νέας κυβέρνησης. Ο παλαιός πολιτικός κόσμος έδειχνε να μην κατανοεί τις νέες συνθήκες που είχαν διαμορφωθεί. Στις εκλογές του Νοεμβρίου οι Φιλελεύθεροι κέρδισαν με μεγάλη πλειοψηφία, βλ. σχολ. εγχειρ., σελ. 90: «Σ' αυτές...

έργο», γεγονός που τους επέτρεψε να υλοποιήσουν με γρήγορους ρυθμούς την αναθεώρηση του Συντάγματος και σημαντικές νομοθετικές μεταρρυθμίσεις.

Η δυναμική των φιλελευθέρων επιβεβαιώθηκε θριαμβευτικά στις εκλογές του 1912, βλ. σχολ. εγχειρ., σελ. 91: «Το ρεύμα... προβλημάτων». Η αποτυχία των παλαιών κομμάτων αποδεικνύεται από το γεγονός ότι εξέλεξαν βουλευτές μόνο στις περιφέρειες που οι υποψήφιοί τους ήταν ισχυροί παράγοντες, ενώ πολλές ηγετικές προσωπικότητες δυσκολεύτηκαν να εκλεγούν.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα ο Δ.Ράλλης και ο Α.Ζαΐμης που κατέλαβαν βουλευτική έδρα μόνο σε αναπληρωματικές εκλογές. Στη βουλή του 1912 την αντιπολίτευση άσκησαν τόσο παλαιοί πολιτικοί –Γ.Θεοτόκης, Δ.Ράλλης, Κ.Μαυρομιχάλης– όσο και νέοι αντιβενιζελικοί πολιτικοί, όπως οι Δ.Γούναρης, Π.Τσαλδάρης και αργότερα ο Ν.Δημητρακόπουλος.

- β.** Η Κυβέρνηση Βενιζέλου που προέκυψε από τις εκλογές του 1912 βρέθηκε αμέσως αντιμέτωπη με σοβαρές προκλήσεις, όπως η ανάφλεξη του κρητικού ζητήματος. Ήδη από το 1910, όταν ο Ε.Βενιζέλος ανέλαβε πρωθυπουργός της Ελλάδας για πρώτη φορά είχε επίγνωση της σοβαρότητας του θέματος, βλ. σχολ. εγχειρ., σελ. 218-219: «Λίγους μήνες... ένοπλα τμήματα». Η ένταση αναζωπυρώθηκε το Μάρτιο του 1912 όταν στην Κρήτη διενεργήθηκαν εκλογές, την ίδια μέγιστα ημέρα με τις εκλογές στην Ελλάδα, με σκοπό στη συνέχεια να αποσταλούν Κρήτες βουλευτές στην ελληνική βουλή. Εξαιτίας, προφανώς, της στάσης του Βενιζέλου κατά την προηγούμενη χρονιά, η βενιζελική παράταξη στο νησί ηττήθηκε καθώς εξέλεξε μόνο 23 βουλευτές σε σύνολο 69. Παρά τις εξελίξεις αυτές, ο Βενιζέλος, αντιλαμβανόμενος ότι η Τουρκία καταδοκούσε αναζητώντας αφορμή για ένα νέο ελληνοτουρκικό πόλεμο, επέμενε στην άρνησή του να δεχτεί την είσοδο Κρητών βουλευτών στο ελληνικό κοινοβούλιο, φοβούμενος ότι μια τέτοια κίνηση θα τροφοδοτούσε την τουρκική επιθετικότητα. Η στάση του υπαγορεύονταν βέβαια από τη ρεαλιστική εκτίμηση των υφιστάμενων συνθηκών, ερχόταν όμως σε σύγκρουση με τα προσωπικά του συναισθήματα. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται στο παράθεμα Β, παρέμεινε κλεισμένος για τέσσερις ημέρες εντός του ξενοδοχείου «Φρύνη», όπου κατοικούσε. Βέβαια, όταν λίγους μήνες αργότερα οι διεθνείς ισορροπίες και οι συνθήκες άλλαξαν ο Βενιζέλος προχώρησε με προσεκτικά πάντα βήματα προς την κατεύθυνση της ένωσης Κρήτης-Ελλάδας, βλ. σχολ. εγχειρ., σελ. 219: «Εκείνο που... 12 Οκτωβρίου 1912».

ΘΕΜΑ Δ1

Η άφιξη και η αποκατάσταση των προσφύγων αποτέλεσε οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό ζήτημα μεγάλης σπουδαιότητας που επηρέασε τη μετέπειτα εξέλιξη του ελληνικού κράτους, (βλ. σχολ. βιβλ. σελ. 166, «Η Μικρασιατική... νεοελληνικού έθνους»).

- α.** Οι σημαντικότερες επιπτώσεις από την εγκατάσταση των προσφύγων μετά το άδοξο τέλος της Μικρασιατικής εκστρατείας σημειώθηκαν στην εθνολογική σύσταση του πληθυσμού. Η απογραφή του πληθυσμού που πραγματοποιήθηκε το 1928 εμφανίζει στην Ελλάδα τους μη Έλληνες Ορθοδόξους να καλύπτουν μόλις το 6% ενώ το 1920 το ποσοστό τους ανέρχονταν στο 20%. Σημαντικά ενισχύθηκε η ελληνική παρουσία στη Δυτική Θράκη και στην Ήπειρο. Συγκεκριμένα, στη Θράκη η τόνωση του ελληνικού πληθυσμού κρίθηκε από το ελληνικό κράτος αναγκαία, μετά τη μείωση που αυτός γνώρισε, λόγω της βουλγαρικής κατοχής το 1913, πράγμα που μπορούσε να επιτευχθεί με την εγκατάσταση προσφύγων στην περιοχή. Έτσι, σύμφωνα με την πηγή, το 1924 το ελληνικό στοιχείο στη Θράκη έφθασε το 62,1% δεδομένης και της μουσουλμανικής παρουσίας, καθώς οι Μουσουλμάνοι της Δυτ.Θράκης εξαιρέθηκαν από την ανταλλαγή πληθυσμών, όπως όριζε η σχετική σύμβαση (30 Ιανουαρίου 1923). Το 1928 το 1/3 του πληθυσμού της περιοχής ήταν προσφυγικός. Το ίδιο σημαντικές ήταν οι επιπτώσεις και σε άλλες περιοχές της χώρας, ειδικότερα στην Κρήτη, Λήμνο και Λέσβο, περιοχές οι οποίες εξελληνίστηκαν πλήρως. Οι μεγαλύτερες αλλαγές στην εθνολογική σύσταση, ωστόσο, σημειώθηκαν στη Μακεδονία, καθώς το ποσοστό των μη Ελλήνων Ορθοδόξων από 48% το 1920 έπεσε στο 12% το 1928. Η εξέλιξη αυτή πρόσφερε θετικές συνέπειες στην κατοχύρωση των νεοαποκτηθέντων εδαφών, στον εποικισμό παραμεθόριων περιοχών και στην εξασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας, (βλ. σχολ. βιβλ. σελ. 166-167. «Σημαντικότερες... εθνικό κορμό»). Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται από το λόγο που εκφώνησε ο Ελευθέριος Βενιζέλος το 1929, στον οποίο τονίζει τη διεύρυνση του ελληνικού κράτους και την επίτευξη εθνικής ομοιογένειας και συμπληρώνονται από το Γερμανό Stephan Ronhart ο οποίος επισημαίνει την ομοιογένεια που χαρακτηρίζει τους κατοίκους του ελληνικού κράτους σε γλωσσικό και θρησκευτικό επίπεδο.
- β.** Οι γνώσεις των προσφύγων σε θέματα γεωργικής καλλιέργειας βοήθησαν σημαντικά την αγροτική οικονομία της χώρας. Μετά την άφιξη των προσφύγων, καθώς η ανάγκη για την αποκατάστασή τους τέθηκε στο επίκεντρο του κρατικού ενδιαφέροντος ολοκληρώθηκε η αγροτική μεταρρύθμιση και η οικονομία της χώρας οδηγήθηκε σε καθεστώς μικροϊδιοκτησίας. Η εξέλιξη αυτή είχε ως αποτέλεσμα την αναδιάρθρωση των καλλιεργειών, την αύξηση των καλλιεργούμενων εδαφών και τον πολλαπλασιασμό της αγροτικής παραγωγής. Η συμβολή των προσφύγων στον γεωργικό τομέα υπήρξε καθοριστική αφού εφάρμοσαν νέες καλλιεργητικές μεθόδους, όπως την αμεινισπορά και την πολυκαλλιέργεια έδωσαν ώθηση σε ήδη γνωστές καλλιέργειες, όπως ο καπνός, το βαμβάκι και η σταφίδα υιοθετώντας καινοτόμες ιδέες και εξειδικευμένες τεχνικές (φύτεμα αμπελιών αμερικανικής προέλευσης). Η δράση των προσφύγων επεκτάθηκε και σ' άλλους αγροτικούς τομείς, όπως στην δενδροκομία, στη σηροτροφία και στη ροδοκαλλιέργεια σε περιοχές της Μακεδονίας και της Θράκης. Ιδιαίτερα σημαντική υπήρξε η συμβολή των προσφύγων στην καλλιέργεια δημητριακών η οποία επέφερε επάρκεια σιτηρών στην χώρα. Τα στοιχεία αυτά επιβεβαιώνονται από τον πίνακα ο οποίος παρουσιάζει την κλιμακούμενη αύξηση παραγωγής αγροτικών προϊόντων (δημητριακά, καπνός, βαμβάκι) από το 1923 μέχρι το 1925. Συγκεκριμένα η παραγωγή δημητριακών δεν παρουσίασε αξιόλογη αύξηση, ενώ του καπνού και του βαμβακιού ουσιαστικά τριπλασιάστηκε, προσφέροντας νέες οικονομικές προοπτικές στην αγροτική οικονομία. Αντίθετα, το 1922 η αγροτική παραγωγή παρουσίασε μείωση εφόσον η Μικρασιατική εκστρατεία βρισκόταν σε εξέλιξη και στο μέτωπο κατέρρευσε.
- Η άφιξη των προσφύγων και η άμεση ανάγκη της αποκατάστασής τους προκάλεσαν τη δημιουργία κρατικών έργων υποδομής, κυρίως στη Μακεδονία, όπως εγχειρίσματα και αρδευτικά έργα με τη διευθέτηση χειμάρρων και

ποταμών και με αποξηράνσεις λιμνών, με σκοπό την αύξηση των καλλιεργήσιμων εδαφών (βλ. σχολ. βιβλ. σελ. 167-168 «Για ένα διάστημα... στην πατρίδα τους»).

Χαρακτηριστικά για την προσφορά των προσφύγων στην ελληνική οικονομία υπήρξαν τα λόγια του Rohhart, σύμφωνα με τα οποία το ελληνικό κράτος βοηθώντας τους πρόσφυγες ουσιαστικά βοήθησε τον ίδιο τον εαυτό του ηθικά, οικονομικά και κοινωνικά.

Επιμέλεια

Καλουτσάκης Αγησίλαος • Φαρσάρη Ελένη

ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ